

SOSYAL MEDYA SALGINI: TÜRKİYE'DE KORONA'NIN MİZAHİ YÖNÜ

Social Media Pandemic: Humorous Aspect of Corona in Turkey

İlkyaz YILDIZ*

ÖZET

Tıpkı toplumlar ve bireyler gibi gülme ihtiyacı ve bu ihtiyacın dışı vurumu da yenilenen, dönüşen dünyadan etkilenmektedir. Geleneksel mizah şartlara, çağlara ve gelişmelere göre biçim, içerik ve ortam bakımından farklı şekillerde icra edilmektedir. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla tamamen dijital ortama taşınan gülme ve güldürme güdüsü toplumun önemli kısmını etkileyen durumlardan, güncel hadiselerden, toplumda görülen aksaklıklardan beslenmektedir. 2020 yılının en önemli hadisesi olan Covid-19 (korona) salgını da özellikle sosyal medya kullanıcıları tarafından paylaşılan şiirlere, fıkralara ve karikatürlere konu edilmiştir. Tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de sosyal, siyasal, ekonomik anlamda etkileyen, binlerce can kaybına yol açan bu hadisenin halk kültürü üzerindeki etkisi mizah sınırlılıkları içerisinde ele alınmıştır. Bu amaçla çalışmada 2020 Mart ayı itibarıyla Instagram, Facebook, Twitter vb. sosyal ağlarda ve bloglarda paylaşılmış korona virüsü konulu şiir, fıkra ve karikatürler incelenmiş ve bunlar güncel mizah kuramlarından "Üstünlük Kuramı" ile ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan mizahın bireyin kendisini daha güçlü, rakibi ise daha zayıf görme ihtiyacından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal medya, korona, mizah, güldürü, salgın.

ABSTRACT

The need for laughing and the reflection of this need are affected by the renewed, transformed world as it is for societies and individuals. Traditional humour is performed in different forms in terms of form, content and environment in line with conditions, eras, developments. The motive of laughing and making somebody laugh, transferred completely to the digital environment by social media, take their sources from the cases affecting a great part of society, current events, problems seen in the society. Covid-19 (corona) pandemic, the most important event in 2020, has been subjected in the poems, jokes and caricatures shared especially by social media users. The effect of this event, affecting Turkey in social, political, economic respects as well as the whole world and causing thou-

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Giresun/Türkiye. E-posta: ilkyazz.28@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0002-3143-4384.

This article was checked by Turnitin.

sands of loss of lives, on the folk culture were discussed within the borders of humour. In this regard, poems, jokes and caricatures, shared on the social networks such as Instagram, Facebook, Twitter etc. and on blogs as of March 2020 and subjecting corona, were examined and the relationship of these with “Superiority Theory”, one of current humour theories, was attempted to be explained. It was concluded that the humor made stems from the individual’s need to see himself stronger and his opponent weaker.

Key Words: Social media, corona, humour, comedy, pandemic.

Giriş

Mizah, genel olarak komik bir dürtüyle başlayan, gülümseme veya gülme gibi bir tavırla biten, genelde hoşnutluk veren bir deneyim olarak görülmektedir (Yardımcı, 2010: 2). Toplumların mizah anlayışı dönemlerin zihniyetlerine, sosyal ve kültürel kabullere, iletişim ortamlarının durumuna göre değişim göstermiştir. Âşıklık geleneği içerisinde mizah dâhil hemen her konu ile ilgili halk şiirleri, hikâyeler, oyunlar olduğu bilinmektedir. Kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar olarak ifade edilen âşıklık geleneği kültürel mirasın bir unsurudur. Âşık, toplumda kendisinden önce vuku bulmuş ya da kendi zamanında yaşanan kıtlık, yangın, sel felaketi gibi doğa olaylarını, salgın hastalıkları ve benzeri önemli olayları nesilden nesle aktarır (Akay, 2005: 47). Bu aktarım sırasında âşıklar düşüncelerine bazen mizahtan, bazen hicivden, bazen dramdan beslenirler. Özellikle halk şiirinin en uzun örneklerinden olan destanlarda savaşlar ve deprem, yangın, kıtlık, salgın gibi doğal afetler, toplumda iz bırakmış önemli kişiler, toplumun aksayan yönleri, gülünç olaylar konu edilir. Çalışmamız kapsamında özellikle salgın destanlarında değinmekte fayda vardır. Onlarca kişinin ölümüne sebep olan, sosyal ve ekonomik olarak toplumu olumsuz etkileyen, kargaşa ve aksaklıklara yol açan salgınların âşıklar tarafından dizelere aktarılarak uzun uzun anlatıldığı bu destanlar, içerisinde bulunduğumuz elektronik kültür çağında da mizah halk anlatmalarının, gazetelerin, dergilerin, tiyatroların, sinemaların, televizyonların yanı sıra Twitter, Facebook, Instagram vb. sosyal ortamlara taşınmıştır. Bu sanal ağlarda her gün salgın konulu mizahi fıkralar, karikatürler, şiirler, görüntüler milyonlarca insanın erişimine sunulmaktadır. Sözlü mizahtan yazılı mizaha, oradan da elektronik ve dijital mizaha ya da ikinci sözlü kültür ortamı mizahına geçiş sanıldandan daha hızlı gerçekleşmiş ve internet ortamında geleneksel mizaha alternatif olarak farklı bir mizah türü veya kültürü gelişmeye yüz tutmuştur (Özdemir, 2008: 310). Onu en gözde iletişim aracı yapan sebepler zinciri arasın-

da eş zamanlı gerçekleştirebildiği gönderme, alma, üretme, tüketme, yazma ve okuma yetenekleri bulunmaktadır (Bronner, 2009: 25-29). Bu yetenekler sayesinde internet ortamının ve dijital mizahın son derece hızla ve yüksek taleple gelişmesi sonucunda artık yeni bir mizah anlayışı ve onun aktarıcı unsurları ile karşı karşıya olunduğu söylemek mümkündür.

Belirli kalıplardan ve toplumun değer yargılarından uzak olması dolaşısıyla özgür bir ortam sayılabilecek sosyal medyada mizah gülme ve güldürme için bir araç değil, temel amaç haline gelmiştir. Kendisini özgür hissedenden birey her türlü gülme ve güldürme ihtiyacını sosyal medya vasıtasıyla gidermektedir. Özellikle toplumun genelini ilgilendiren olaylar karşısında “caps” olarak adlandırılan resim üzerine yazı eklenerek oluşturulan imgelerle, çeşitli videolarla ve mizahi sözlerle/şiiirlerle eğlenme ve eleştirme gerçekleştirilmektedir. Bugün artık sosyal medya erişimi olan bütün kullanıcılar tarafından mizah üretimi yapılı hale gelmiştir.

Türkiye’de ilk hastası 2020 yılının Mart ayında görülen COVID-19 isimli virüsün oluşturduğu salgın da kuşkusuz “sosyal medya mizahı” içerisinde yerini almıştır. Mizah sosyal, siyasal, kültürel, cinsel ve ekonomik baskı altında bulunan; yenilgi ve çöküş ve parçalanma gibi fizikî anlamda güç kaybeden insan ve toplumların başvurduğu en etkili gizli silahtır (Öğüt Eker, 2009: 29). Toplumun tümünü etkilemesi ve yıkıcı gücü bakımından İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanmış en büyük olay olarak nitelendirilen bu salgın, binlerce insanın kaybına yol açan acı yüzünün yanı sıra güldürü amacıyla sosyal medyada şiiirlere, fıkralar, karikatürlere konu olmuştur. Gülme, bir kendi kendini kutlamadır; her şeye karşı olan bütün bu savaşımında, kendimizi bir başkasından ya da daha önceki durumumuzdan daha iyi görme duygusu üzerinde yükselmektedir (Morreall, 1997: 10-11). Korona virüsle savaşılan bu dönemde yapılan mizah bireylerinin üstün çıkma güdüsünün açığa çıkışından başka bir şey değildir. Özellikle sosyal medyada, salgının ilk günlerinden itibaren halk şiiiri tarzında yazılmakla beraber yaratıcısı belli olan veya ilk üreticisinin tespit edilememesi dolaşısıyla anonimleşmiş birçok şiiir tarafından paylaşılmıştır. Sanal toplumun oluşturduğu sanal araştırma alanından, sanal kaynak kişilerden elde edilen bu ürünlerin toplumsal öneminin, kimliğinin, toplumdaki işlevinin ortaya çıkarılmaması durumunda çevrimiçi ortamın süreksiz bir parçası olarak kalacağı açıktır. Kesin olarak belirtmek gerekir ki salgının sona ermesinin ardından “salgın mizahı” da şekil değiştirecek hatta belki aynı etkiye sahip başka bir salgına kadar tamamen ortadan kalkacaktır. Bu nedenle çalışmada ortaya koyulan ürünler salgın döneminin eğlence ve eleştiri anlayışını, son derece trajik bir durumun internetin sağladığı anonimlikten fay-

dalanılarak mizaha dökülmesini, bireylerin salgın karşısındaki tutumlarını hatta “salgın edebiyatı”nı yansıtması bakımından son derece önemlidir.

Mizahın kökeninde eğlence ve hoşgörünün yer aldığını ifade eden Ferit Öngören her gülmenin mizahı ilgilendirmediği gibi her mizah ürününün de insanı güldürmeyeceğini belirtir ve mizahın fıkra, mizahi hikâye, mizahi şiir, karikatür, kukla ve komedi gibi değişik türlerde ortaya çıktığını ifade eder. Öngören’e göre mizahın fıkra, şiir, hikâye gibi türleri söze dayalı; karikatür, kukla ve komedi gibi türleri ise görüntüye dayalı olduğundan dolayı mizahı “söze dayalı” ve “görüntüye dayalı” olmak üzere iki ana bölüme ayırmak uygun olacaktır (1983: 11-19). Modern mizah teorileri ise mizah araştırmalarında yaygın olarak kullanılmakta ve gülmeyi oluşturan alt nedenleri, gülünç olana verilen tepkinin kaynağını psikolojik ve toplumsal çıkarımlarla açıklamaktadırlar. Elbette sözünü ettiğimiz ürünleri tek bir kurama mal etmek, dar kalıplara sokmak, keskin çizgilerle sınırlılıklarını belirlemek doğru değildir. Ancak önemli olan toplumun genelini son derece ciddi şekilde etkileyen, tüm dünyanın karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olan bu salgın karşısında geleneğin devamlılığını, kültürel köklerden kopamayışı, ürünlerin toplumsal işlevlerini ortaya koymaktır.

Mizah Unsuru Olarak İncelenen Manzum Ürünlerde Korona Virüs

Çalışmada ele alınan ürünler âşık meclislerinde, ozan atışmalarında, köy kahvelerinde icra edilen şiirlerin, anlatılan fıkraların dijitalleşmesi ve sosyal medyaya taşınması hatta daha genel bir ifadeyle “geleneğin popülerleşmesi” durumuna örnek teşkil etmektedirler. Günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olan internet; kökü geçmişte olan bazı geleneklerin devam ettirildiği, bazen yeni sanal geleneklerin oluşturulduğu ve halk bilimi ürünlerinin aktarıldığı yeni bir sahadır. W. J. Ong, elektronik teknolojiyle birlikte hayatımıza giren telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt araçlarının bizleri ikincil sözlü kültür çağına soktuğundan bahseder (Ong, 2010: 161). Günümüzde ikincil sözlü kültür çağının en önemli ortamı sosyal medyadır. Farklı coğrafyalardan, farklı düşüncelerden, farklı ruhsal durumlara, farkı duygu dünyasına sahip bireylerin bir araya gelerek kültür alışverişinde bulunduğu “son dönem sosyal medya” bağlama, haber alma, mesaj gönderme, iletişim kurma, öğrenme-öğretme işlevlerinin yanı sıra geleneği devam ettirme, geleneği dönüştürme, genç kuşaklara aktarma, güldürme ve eğlendirme yani mizah boyutlarıyla elektronik kültür ortamının çok ötesinde tutulmalıdır. Halk biliminin yayılması, araştırma sahalarının genişlemesi, zengin ürün sunması açısından da sosyal medya oldukça önemli bir ortamdır. Ücretsiz, anlık, değişime açık ve kalabalık olan bu ortamda sınırsız, sınıfsız ve cinsiyet ayrımı olmaksızın yapılan mi-

zah, zaman zaman ucu halk edebiyatına dayanan ürünlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Yukarıda söylediğimiz gibi tüm dünyayla birlikte ülkemizde de görülen Covid-19, sosyal medya mizahı içerisinde kendisine yer bulmuştur. Salgının Türkiye sınırlarına ulaşması ve etkisini arttırması ile sosyal medyada paylaşılmaya başlanan ilk gülmece nitelikli şiir şudur:

“Oy Korona Korona
Herkes girsin horona
Horona girmeyenler
Yesin sizi Korona

Eller çok yıkanacak
Dirseğe hapşurulacak
Sarılmak öpüşmek yok
Uzaktan bakılacak” (URL-1).

Mâni tarzında yedili hece ölçüsü ile oluşturulmuş bu şiirde geleneksel halk şiiri etkisi çok net bir şekilde görülmektedir. Normal şartlarda bir âşığın, ozanın icra ettiği, âşıklık geleneğinin en çok yaratılan ürünü olan halk şiirinin konusu değişmiştir. Biçim olarak alışılmış halk şiiri kalıplarına uyulan bu şiirin içeriği tamamıyla farklılaşmış, güncel ve sosyal bir konu olan korona (Covid-19) şiirde yerini almıştır. “Geleneği güncellenmesi” şeklinde ifade edebileceğimiz bu durum çalışma boyunca incelediğimiz bütün ürünlerde kendisini göstermektedir.

Şiire salgından kaynaklanan korku, endişe, panik değil mizah ve eğlence duyguları hâkimdir. İlk dörtlük giriş niteliğindeyken ikinci dörtlükte esas anlatılmak istenen noktalara dikkat çekilmiş, salgından korunmanın yolları üzerinde durulmuştur. Elleri sık sık yıkamak, hapşırma sırasında ağız kapatmak ve sosyal mesafeyi korumak şiirde verilmek istenen ana mesajdır ve bu mizahi bir üslupla anlatılmıştır. Aşağıdaki şiir ise yukarıdaki şiirin bir çeşitlenmesi olarak kabul edilebilir:

“Virüs gelmiş Korona
Yârim girmiş horona
Acaba bizi de çeker mi
El sallasak drona

Virüs kaptım Korona
Yaşar mıyım sor ona
Gurbette bir yârim var
Ben ölürsem kor ona” (URL-2).

Mizah ile ilgili yapılmış tanımlamalardan yola çıkan D. H. Monro, mizah kuramlarını “uyuşmazlık, kısıtlamadan kurtulma, dengesizlik ve üstünlük” (Feinberg, 2014: 279) başlıkları altında toplamıştır. Özellikle “üstünlük kuramı” mizah araştırmalarında yaygın olarak kullanılmıştır. Bu kuramda mizahın neden olduğu gülme eylemi üstünlük duygusuyla ilişkilendirilmiştir. Üstünlük kuramına göre önemli olan bireyin karşısındaki nesneyi, kişiyi, cismi yani mizahın ikinci kahramanını geçme isteğidir. Bu amaçla mizahi ürüne yerleştirilen zekâ, algı, birikim, güç gibi unsurlarda diğerine karşı üstünlük gösterme amacı baskındır. Birey gülünecek duruma düşmez ve üstünlük gayesinin yarattığı duyguyla hareket eder ancak komik duruma düşen diğer şeye karşı oluşan ve gelişen gülme, alaya alma eylemi mizahın esas noktasını oluşturur. Bu tür mizahta kızdırma, öç alma ya da istenmeyen tavrın değiştirilmesine yönelik bir eylem söz konusudur. Özellikle, üstün olma ya da öç alma duygularıyla gerçekleşen eylem, karşı tarafa zarar vermeyi hedefler. Bu zarar ince bir zekâ ve hesabın ürünüdür. Özellikle kendisinden öç alınmak istenen güç, küçük düşürülür, ona her şeyin kuvvetle çözülemeyeceği mesajı verilir (Bayraktar, 2012: 267). Aşağıdaki örnekte de milyonlarca insana bulaşan, binlerce kişinin ölümüne sebep olan korona virüs karşısında çaresiz olmasına rağmen birey kendisini üstün görmektedir. Onu küçük düşürmek, alay etmek bireyin kendisini üstün ve güçlü hissetmesine yardımcı olmaktadır. Din, dil, ırk, mezhep, cinsiyet ayırmadan bütün dünyayı etkisi altına alan virüsün “Türk gücü”nden korkacağı ifade edilmektedir. Üstün çıkma güdüsü “Türk’ün üstünlüğü” vurgusu ile açığa çıkmaktadır. Bu bakımdan şiirde geçen “ey korona sen kimsin” sözü şiirin mizah noktasını oluştururken üstünlük kuramıyla açıklanabilir.

Halk şiiri geleneği içerisinde oluşturulmuş bu şiirde de koronanın ölümcül etkisi “gurbetteki sevgili” motifi ile birleştirilmiştir. Ayrıca içerisinde bulunduğumuz çağın önemli teknolojik gelişmelerinden birisi olan “drone” da şiire yerleştirilmiştir. Ayrıca sosyal medyada paylaşılan güldürücü bazı şiirlerde argo, küfür, müstehcenlik unsurlarının öne çıktığı da görülmektedir. Bunun yanı sıra özellikle genç kesim arasında yaygın olan sokak ağzı da korona ve gülme ihtiyacı ile harmanlanarak şiirlere yansıtılmıştır. Aşağıdaki şiirde geçen “be hacı” ve “ey korona sen kimsin” kullarımları buna örnektir:

“Hilal tekniği ile geliyor
Herkes korku saçıyor
Ama Türk’ün gücünden korkuyor
Ey korona sen kimsin

Kellepaça sirke bunun ilacı
Durma ye bol bol acı
Elbet bir gün ölücez be hacı
Ey korona sen kimsin” (URL-3).

Ayrıca halk biliminin önemli araştırma alanlarından olan halk hekimliği de Covid-19 merkezli gülmece şiirlerinde açıkça görülmektedir. Yukarıdaki şiirde yer alan “kelle paça içmek” ve “bol bol acı yemek” halk arasında hastalığı önlemesi hatta hastalığı tedavi etmesiyle, bağışıklık güçlendirmesiyle bilinen antibiyotik niteliğinde uygulamalardır:

“Korkar olduk gezmeye
Kahve koydum cezveye
Yüklen evde meyveye
Bir kar yağsa kırılır corona virus

Ne sandın sen ölmeyi
İhmal etme yürümeyi
Al çantayı yanına burberry
Temiz havada kırılır corona virus” (URL-4).

Bu şiirde de iyileştirici gücüne inanılan geleneksel sağaltma yöntemlerinden “bol bol meyve yemek” tavsiye edilmiştir. Ayrıca şiirde de yer verildiği gibi soğuk havanın virüsü, bakteriyi genel olarak mikrobu azalttığı, öldürdüğü de yaygın bir inanıştır. Tıpkı daha önce verilen örnekte yer alan ve insansız hava araçlarından biri olan “drone” gibi bu şiirde de dönemin panoraması niteliğinde “burberry çanta” simgesi karşımıza çıkmaktadır. Genele oranla fiyatı oldukça yüksek olan bu çanta, “Köy yanarken deli taranır” atasözünün tam karşılığı olarak şiire yerleştirilmiştir. Yapılan kısıtlamalara, alınan önlemlere rağmen bazı insanların duyarsızlığı, tedbirlere riayet etmeyişi “salgının ortasında kolunda popüler bir çanta ile sokaklarda dolanarak ölüme davetiye çıkaran birey” simgesiyle aktarılmış ve “ne sandın sen ölmeyi” vurgusu ile güldürme işlevi yerine getirilmeye çalışılmıştır.

İnsanlar kendilerini üstün görüp başkaca şeylerin zayıflıklarına veya şanssızlıklarına gülmesi üstünlük kuramının sınırları içerisinde değerlendirilmektedir. Aşağıdaki örnekte de “sana maske çare mi/yaktın ciğer paremi” sözü aslında virüs karşısında sağlıklı bireyler kadar şanssız olmayan hastaların mizaha yerleştirilmesi ve buna gülünmesi durumuna örnektir. Onca kaybın ardından “ciğeri yanan” birey bunu trajikomik, mizahi bir bağlam içerisinde dile getirmektedir. Vaka sayısının artması ve daha ciddi

kısıtlamaların başlaması ile mizah üretiminde de ikinci bir dalga başlamıştır. Bu aşamada tamamen farklı yeni ürünlerin ortaya konulduğu ya da var olan şiirlerin korona temasına uygulandığı görülmüştür. Toplum bu dönemden itibaren salgına değil güldürme becerisine odaklanmış, Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinde geleneksel âşık atışmalarına benzer şiir yarışmaları yapılmış, en fazla “beğeni” alanlar en başarı olanlar kabul edilmiştir. Korona temalı şiirlerde virüsün ilk ortaya çıktığı nokta olan Wuhan şehri, genelde ise Çin Halk Cumhuriyeti esas hedef olarak seçilmiştir:

“Geldin uzak yerlerden
Yıkanmayan ellerden
Artık sen de dillerden
Düşmez oldun corona

Çıktın Wuhan ilinden
Anlamayız dilinden
Ta Allah’ın Çin’inden
Çıkıp geldin corona

Sana maske çare mi?
Yaktın ciğerparemi
Yarasa mı fare mi?
Nerden çıktın corona” (URL-5).

Karşılaşılan zor durumlarda, mücadele edilen çıkmazlarda köküne dönme, geleneğe tutunma ihtiyacının en bariz dışavurumu olan salgın döneminde yazılmış bu şiirler, halk şiiri geleneğinin o kadar içerisinde ki bazılarının bizzat âşıklar tarafından yaratıldığı görülür. Toplumun sesi olan, şiirlerinde ve destanlarında toplumu etkilemiş olaylara da yer veren âşıkların korona salgını gibi büyük bir hadiseyi işlemeleri elbette kaçınılmazdır. Aşağıda yerilen şiir çalışmada aktarılan ilk yaratıcısı tespit edilememiş, sanal kaynak kişilerden elde edilmiş diğer şiirlerin aksine en azından üreticisinin isminin tespit edilebildiği iki örnekten birisidir. “Âşık Şifai” ismiyle yayımlanan bu şiirde de tıpkı yukarıdaki şiir gibi Çin hedef alınmış, salgının ne kadar geniş bir coğrafyaya yayıldığı göz önüne serilmiştir:

“İki günde gündem oldu
Yayıldı hep dizi dizi
Sakin bulaştırma bizi
Sen neymişsin be Corona

Wuhan’dan Washington’a

Duyanlar hep kaldı dona
Sakın buraya uğrama
Bırak bizi be Corona

Çinliler yer yarasayı
Çorba yapmaz pırasayı
Salladılar piyasayı
Sal bizi artık Corona.” *Âşık Şifai* (URL-6).

Mizahın amaçlarından biri de toplumu eğitmek ve olması gerekene uymayanı cezalandırmaktır. Mizah, toplum tarafından toplum dışı bireye verilen düzeltici cezadır. Gülmede her zaman, açıkça ifade edilmeyen, komşumuzu aşağılama ve bunun sonucunda da onu düzeltme amacını görürüz (Koestler, 1997: 40). Gülme her şeyden önce bir düzeltmedir. Utandırmak için var olduğuna göre kendisine gülünen kişi üzerinde üzücü bir izlenim bırakmalıdır. Toplum kendisine karşı saygısızca davranışların öcünü gülme ile alır (Bergson, 2006: 102). Aşağıda verilen şiir de Çanak-kale'nin Yenice ilçesine bağlı Oğlanalan köyünün muhtarı Mustafa Seyhan tarafından yazılarak “Muhtarı” mahlasıyla sosyal medyada paylaşılmıştır. Yaratıcısının bilinmesi bakımından önemli örneklerden bir diğeri olan bu şiirde sosyal mesafeye uymayan, evlerinde kalmayan köylüye yani komşularına muhtarın sitem ettiği görülmektedir. Uyarılara kulak asmayan köylünün durumu mizahi bir üslupla anlatılmıştır. Tıpkı Koestler ve Bergson'un söylediği gibi bu şiirle gülüneni utandırarak hatta aşağılayarak düzeltmek, bırakılan üzücü etkiyle doğru olana ulaştırmak amaçlanmıştır. Muhtar, köylüyü küçük düşürür, alay eder ve cezalandırır. Böylece köylünün yanlış tutum ve davranışlarını düzeltmek hedeflenir. Bu örnekte mizah eğitici bir araç olarak kullanılmış, toplumun hatalı davranışlarına dikkat çekmek istenilmiştir:

“Köylüye diyorum çıkma evde otur
Aman ha bunun hapı ve şurubu yoktur
Gitsen de hastaneye bulamazsın doktor
Evde kal köylüler üzmeysin şu Muhtarı

Evde kal dedikçe köylü dışarıda geziyor
İnsan bunları her gün uyarmaktan beziyor
Vatandaş laf anlamaz Muhtarı çok üzülüyor
Evde kal vatandaş üzmeysin şu Muhtarı

Yine meydanda toplanmış şen şakrak hepsi

Çayları doldurmuş üstüne elinde tepsi
İnsanlara gel de gösterme sert bir tepki
Evde kal ey halkım üzme şu Muhtari

Hasta etmeye yeter virüsün azıcık miktarı
Sonra bulamazsın hem eczane hem aktarı
Ne kadar uyarsak da dinlemezler ihtarı
Evde kal Oğlanaları üzmeşin şu Muhtari” (URL-7).

Uyumsuz olan her şey gülünç değildir. Önemli olan mizah içerisinde beklenenden farklı bir sonuçla karşılaşmaktır. Beklenen ve gerçekleşen farklı olduğu durumlarda gülünç olan meydana gelir. Korona virüs konulu şiirlerde gülmece unsuru o kadar güçlü işlenmektedir ki olayın acıklı yanı ikinci planda kalmaktadır. Bu ürünlerde genellikle beklenenden farklı sonuçlanan olaylarla gülmece yakalanır. Aşağıdaki şiirde soğuk ve ürkütücü bir kavram olan “otopsi” beklenenden farklı olarak mizahi bir üslupla aktarılmış tedbirlere uymamanın sonuçları, virüsün ve yaşanan sıkıntılı günlerin etkileri üzerinde durulmuştur. “Sonunda yapmasalar bari otopsi” söylemi öncesinde aktarılan olumsuz durumların beklenenden farklı hatta gülünç sona bağlanılmasını sağlamıştır:

“Bu virüs neyin nesi
Gelmedi bunun gibisi
Hepimiz yedik ev hapsi
Sonunda yapmasalar bari otopsi

Geçmiyor günlerin böylesi
Gelip gitmiyor birisi
Bana bir şey olmaz diyor kimisi
Sonunda yapmasalar bari otopsi

Bilmiyorum bu geçen kaçınıcı cumartesi
Tükeniyor hepimizin yavaş yavaş enerjisi
Kalmadı sağlıktan başka hiçbir şeyin albenisi
Sonunda yapmasalar bari otopsi

Yenileniyor sürekli sayı bilgisi
Gerekıyor bir an önce aşının üretilmesi
Yok mu bunun bir hal çaresi
Sonunda yapmasalar bari otopsi

Köpürtmekten kalmadı el derisi
Bu iş oldu ölüm kalım meselesi
Hepimizin öbür tarafa ermesi
Yakındır bak bu gidişle benden demesi” (URL-8).

Şiirlerde salgının olumsuz sonuçlarına da yer verilmekle birlikte konuyu ele alış tarzı dikkat çekicidir. Sosyal bir mesele, mizah çatısı altında okuyucuya sunulmuştur. Korkan, acı çeken, zor duruma düşen, çıkmaza giren bireyler, bu hislere sebebiyet vereni gülerek cezalandırırlar. Onunla alay etmek intikam almanın dolayısıyla üstün hissetmenin bir yoludur. Aşağıdaki şiirde yaşlı genç ayırmadan herkese bulaşan ve pek çok kişinin ölümüne yol açması dolayısıyla can alan Azrail’e benzetilen korona virüse karşı bireyin çaresizliği görülmektedir. Maske takılmasına, tedbir alınmasına rağmen öpüşmek, sarılmak, temas etmek gibi durumlarda bulaşıcılığı artan virüse karşı mizah yoluyla rahatlatma, üstün çıkma sağlanmıştır.

“Maske taksak keser mi
Öpüşmeynen geçer mi
Yaşlı genç seçer mi
Bu korona vürüsü

Azrail oldu can aldı
Nice gözlere yaş çaldı
Yarasa aşıyla baş kaldı
Bu korona vürüsü” (URL-9).

Mizahi ürünlerin büyük çoğunluğu bireyi ve toplumu eğitime amacıyla kullanılan araçlardır. Gerek fıkralarda, şiirlerde, hikâyelerde gerekse karikatürlerde, tiyatrolarda, kuklalarda ve geleneksel oyunlarda kullanılan mizahla değişen, çarpıklaşan, kaybolan değerlere ve gidilmesi gereken doğru yollara dikkat çekmek hedeflenir. Aşağıdaki şiirlerde de benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Bugün hala çaresi bulunamamış, aşısı geliştirilememiş olan virüse karşı “hikmet” panzehir olarak gösterilmiştir. Ayrıca virüsün çıkışı ile ilgili yaygın inanışlardan birisi Wuhan hayvan pazarlarında satılan yarasaların tüketilmesidir. Bu nedenle sosyal medyada gülme ve güldürme amacıyla paylaşılan karikatürlerin, şiirlerin, mizahi sözlerin çoğunda “yarasa çorbası” simgesi yer almaktadır. Bu şiirde geçen “kaynar suya yarasa/azıcık da pırasa” sözleri virüsün ortaya çıkışı ile ilgili anlatılanlara bir göndermedir. Salgının ülke ekonomisi ve kişiler üzerindeki etkisi “diz çöker bu millet/ korona virüsüne” dizeleriyle ifade edilmiştir:

“Kaynar suya yarasa
Azıcık da pırasa

Ne yapsın bu borsa
Korona virüsüne” (URL-10).

“Panzerim yolum hikmet
Sözüme itibar et!
Diz çöker bu millet
Korona virüsüne” (URL-11).

Salgını gülünç bir şekilde anlatan şiirlerin bir kısmı tamamen özgün ürünlerken bir kısmının da var olan ve çok bilinen halk şiirlerinin, fıkraların korona virüsüne uyarlanması ile ortaya çıktığını daha önce belirtmiştik. Aşağıdaki örnek de çok bilinen ve “tak sepeti koluna/ herkes kendi yoluna” dizeleriyle başlayan mânilerin korona virüsüne bir uyarlamasıdır. Aynı dizelerle başlayan başka mânilerin aksine bu şiirde gitmesi beklenen sevgili, arkadaş veya dert, kötü şans değil bir virüştür:

“Aldım sazi elime
Vurdum teline teline
Seni mâni yaparım
Korona gelme evime

Çin'den düştü yollara
Gitti dünya turuna
Komşu komşu dolana
Bizden irak olasin

Panzehirin buluna
Kimse ölmesin uğruna
Tak sepeti koluna
Haydi Corona yoluna” (URL-12)

İleri teknolojiden yararlanan pek çok kültürde ve alt kültürde, derece derece, hâlâ birincil sözlü kültürden kalma düşünce biçimlerine rastlamak mümkündür (Ong, 2010: 24). Günümüzde aktif olarak milyonlarca kullanıcıya ev sahipliği yapan, ileri iletişim teknolojisinin gözde ürünü olan sosyal medyada söz oyunlarının, mizahi unsurların, sembollerin ustaca kullanıldığı sözlü kültürden kalma geleneksel halk şiiri örnekleri güncel konularla sentezlenerek paylaşılmaktadır. Hece ölçüsü ile oluşturulan, geleneksel halk şiirinin kafiye şemasına sahip olan bu örneklerde ele alınan yeni konu korona virüştür. Sosyal, bireysel, toplumsal, siyasal, ekonomik açıdan büyük etkileri olan virüs gerçeği bu şiirlerde mizah aracılığıyla işlenir. Normal şartlarda toplumu böyle derinden yaralayan bir hadiseye karşı

ciddiyetsizlik hoş karşılanmazken sosyal medyada mizah amaçlı paylaşılan ürünler tepkiyi değil hoşgörü ve gülme refleksini yaratır. Mizaha karşı tutumun değişmesi üstünlük kuramı çerçevesinde değerlendirilen güç gösterme, öç alma, baskın çıkma, alay ederek rahatlama güdüleriyle açıklanabilir. Aşağıda görüldüğü gibi bu şiirlerden virüsün Wuhan'dan tüm dünyaya yayıldığı, tedavisi bulunmadığı için geleneksel ve dini yöntemlere başvurulduğu sonuçları çıkarılabilir:

“Wuhan'dan çıktı yola
Tahran'da verdi mola
Panzehir mi tarhana
Korona virüsüne

Sınır tanımaz serbest
Kırk iki millet derdest
Çare olur mu abdest
Korona virüsüne” (URL-13).

Mizah Unsuru Olarak İncelenen Fıkralarda Korona Virüs

Eğlenme ve eğlendirme ihtiyacının en belirgin şekilde karşılandığı türlerden biri olan fıkralar kısa yapılarına karşın kuvvetli mizah unsurları barındırırlar. Bireyi güldürecek, eğlendirecek, şaşırtacak unsurlar fıkralara özenle yerleştirilir. Günümüzde sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte geleneksel “fıkra anlatma” yerini “fıkra paylaşma” eylemine bırakır. Fıkraların ardında yatan tek dürtü gülmedir. Kendi zaferimizin hoşumuza gitmesi, herhangi bir uyumsuzluğun bizi güldürmesi, biriken enerjinin serbest bırakılması gibi tüm bu iyi duyguların gülmeye yol açtığını belirten Morreall, özellikle iyi yöndeki psikolojik bir değişimle, aniden ortaya çıkan değişiklikler üzerinde durmuştur (Morreall, 1997: 58-59). Tüm dünyayı psikolojik ve sosyolojik anlamda aniden değiştiren korona virüsün de güldürünün temel aracı olan fıkralarda yer aldığını açıkça söyleyebiliriz. İşte bu korona virüs temalı modern fıkralar, Türk sosyal medya sahasında birçok kullanıcı tarafından paylaşılmıştır:

“Eskiden yerinde duramayan karım son günlerde seyahat etmek istemiyor. Artık hiçbir şey satın almıyor çünkü aldığı her şey Çin'den geliyordu. En önemlisi de şu: Tüm zamanını ağzı kapalı bir maske içinde geçiriyor, hiç konuşmuyor. Bu bir virüs değil, bu bir nimet dostlar!” (URL-14).

Yukarıda aktarılan fıkrada tıpkı Dede Korkut'un mukaddimesinde olduğu gibi evinde durmayan, tutumunu bilmeyen ve daima şikâyet eden

kadın tipi eleştirilmiştir. Yüzyıllar önce bir soylama aracılığıyla yapılan eleştiri bugün neredeyse tamamen aynı şekilde bir fıkrada yerini almıştır. Bu fıkrada korona virüs ile mücadele kapsamında evinden çıkamayan, istediklerini alamayan ve maske takmak zorunda kalan kadın nimet kadar değerli bir şey olarak görülmüştür. Dünyanın hemen her yerinde çok fazla harcama yapan, çok fazla konuşan bireyler hoş karşılanmazlar. Burada amaç tıpkı daha önce aktardığımız Oğlanalan köyünün muhtarı Mustafa Seyhan tarafından yazılan şiirde olduğu gibi eleştirerek eğitmek, yanlış davranışları düzeltmektir. Fıkralar bir taraftan doğruları göstererek eğitme/öğretme işlevi görürken, bir taraftan da yanlış tutum ve davranışları eleştirme/yerme işlevi taşır (Gökşen, 2002: 71). Bütün toplumlarda yer alan bu kadın tipinin yanlış davranışlarının mizahın altında yer alan eleştiri vasıtasıyla değiştirilmesi gülmenin yararlılık işlevini yerine getirmektedir. Gülmeyi anlamak için onu doğal ortamına, yani topluma yerleştirmek gerekir. Özellikle gülmenin toplumsal bir işlevi olan yararlılık işlevini belirtmeliyiz. Gülme birlikte yaşamının kimi gerekliliklerine yanıt vermeli, toplumsal bir anlam taşımalıdır (Bergson, 2006: 13).

“Korona virüs tahlili pozitif çıkan adam eve geldi ve masanın başına oturup sayfalar dolusu bir liste hazırladı. Karısı, ‘Nedir Allah aşkına saatlerdir yazdığın o şey’ diye sorunca şu yanıtı verdi: ‘Virüs kapmışım. Öpüşüp helalleşeceklerimin listesini yazdım.’ (URL-15).

Başta Descartes olmak üzere pek çok düşünür gülmeyi kötülüğe karşı kayıtsız olduğumuzda veya ondan zarar gelmeyeceğini anladığımızda meydana gelen sevinç olarak görmektedirler (Türkmen, 1990: 362). Aktarılan bu fıkrada da korona virüs bulaşan adam kendisine gelecek zararı değil öpüşerek virüsü bulaştırmak istediği düşmanlarını düşünmektedir. Fıkrada bizi şaşkırtan son, belli bir davranış mantığına uygun olmamakla beraber, başka bir davranış mantığı içinde tutarlı olmak zorundadır (Köestler, 1997: 14). Öleceğini düşünen adamın vasiyet yazması, mektup yazması mantıklı karşılanabilirken öpüşerek virüsü bulaştırabileceği kişilerin listesini yapması gülme eylemini açığa çıkarır. Hayata olumlu bakabilme, stresi azaltıp iletişimi geliştirme, akıl ve ruh sağlığını koruma, sorunlarla baş etme, stresin üstesinden gelme pozitif mizahta ulaşılmak istenen temel hedeflerdir. Bireylere, negatif olaylarla karşılaştıklarında dahi pozitif düşünme becerisini kazandırma da pozitif mizahın hedefidir (Öğüt Eker, 2009: 64). Tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanan ve akıbeti belli olmayan fıkrada kahramanın böyle olumsuz bir durumda öpüşeceği kişilerin listesini yapması, yaratıcının stresin üstesinden gelme yöntemini

yansıtmaktadır. Aşağıdaki fıkra ise korona virüsün yayılmasından önce sosyal medyada sıklıkla paylaşılmıştır:

“Adamın birini kuduz köpek ısırması. Ama adam çok ihmalci biri olduğu için bugün iğne olurum, yarın iğne olurum derken iş işten geçmiş. Doktora başvurup da gerçeği anlayınca hemen bir kâğıt kalem isteyip uzun uzun bir şeyler yazmaya başlamış. Doktor uzun süre beklemiş, bir ara dayanamamış sormuş: Vasiyetnameniz bu kadar uzun mu? Adam cevap vermiş: Vasiyetname falan hazırlamıyorum doktor bey. Ben ısıracamış kişilerin listesini yapıyorum.” (URL-16).

Görüldüğü üzere bu fıkra korona virüse yakalandığı için öpüleceği kişilerin listesini yapan adamın fıkrasıyla eş metindir. Kuduz olan adamın fıkrası gündemin değişmesiyle, korona virüs salgınının baş göstermesiyle korona virüse yakalanan adamın fıkrasına dönüşmüştür. Sosyal medyada paylaşılan ürünler güncel gelişmelere göre değiştirilmekte, belirli kapılar yeni konulara uyarlanmaktadır.

Mizah Unsuru Olarak İncelenen Karikatürlerde Korona Virüs

Her dönemde karikatürler, çizgi romanlar, fotoromanlar, mizah dergileri yani görsel tasarımlı ürünler yazılara oranla daha fazla dikkat çekmiştir. Teknolojinin gelişimi ile ortaya çıkan görsele dayalı mizah, sosyal hadiselere bağlı olarak değişim ve dönüşüme uğramıştır. Son dönem sosyal medya ile sözün yazı yanında görsele de dönüşümü ekşinden daha hızlı hale gelmiştir. “Toplumsal, siyasal ya da gündelik olayların yergisel ya da mizahi tasviri” (Güneri, 2008: 68) şeklinde tanımlanan karikatürler sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelerin erişimine sunulmuştur. Tüm dünyanın en güncel meselesi olan korona virüs de ortaya çıktığı günden itibaren karikatüristler, çizerler tarafından konu edilmiştir. Sosyal medyada korona virüs konulu onlarca karikatüre, çizime ulaşmak mümkündür. Bulanların pek çoğu siyasi, sosyal, toplumsal eleştiri içeren, zaman zaman küfür ve argo kullanımına rastlanan, virüsün doğuşu, gelişimi, etkileri, alınan önlemler gibi konularda oluşturulmuş ürünlerdir. Ancak bu çalışmada ele alınan karikatürler araştırmanın alanı ve sınırlılıkları nedeniyle korona virüs konulu olarak çizilmiş ve bir şekilde halk kültürü ile bağlantılı olan ürünlerdir.

Aşağıdaki örnekte toplumun büyük çoğunluğu tarafından uygulanması bakımından modern giyim kuşam geleneği içerisinde değerlendirilebilecek “beni öpme” yazılı önlük ile gülmece sağlanmıştır. Son on yıl içerisinde doğan neredeyse bütün bebeklere giydirilen önlüğün üzerinde, temelinde öpüşme dolayısıyla bulaşabilecek mikrop riskini azaltarak bebe-

ğın sağlığını koruma ihtiyacı yatan “beni öpme” ifadesi yer almaktadır. Korona virüsün ortaya çıkışının ardından yapılan çalışmalar virüsün öpüşme, hapşırma, öksürme gibi durumlarda oluşan su damlacıkları nedeniyle bulaşıcılığının arttığını, daha fazla kişiye yayıldığını göstermektedir. Virüsün yayıldığı bu dönemlerde yetişkin bir insanın “beni öpme” sözünün ardında da kendisini hastalıktan koruma düşüncesi yer almaktadır. Ancak bebeklere ait olan nlğn yetişkin bir insana giydirilmesi meselenin mi-zahi yönünü açığa çıkarmaktadır.

Görsel 1 (URL-17).

Hobbes’a göre, gülme tutkusu, başkalarının zayıflığıyla ya da geçmişteki kendi zayıflığımızla yapılan karşılaştırma sonucu kendimizdeki bir üstünlüğün birden anlaşılmasından doğan ani bir zafer duygusundan başka bir Şey değildir (Koestler, 1997: 40). Aşağıda verilen ve İrani sanat Alireza Pakdel tarafından zilen karikatürde korona virüs karşısında zayıf olan birey geleneksel tedavi yöntemlerini hatırlayarak bir zafer duygusu içerisine girer. Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz (Boratav, 1999: 122). Karikatürde masada yer alan kavanoz ve torbaların zerindeki Farsça metinler Türkçeye çevrildiğinde bunların sarımsak, tarçın, zencefil, eşek tezeği ve hepsinin karşımı olduğunu görülmektedir. Bu rnler geleneksel halk hekimliğinde sıklıkla kullanılmaktadır. “Bir Şeyin, bir kimsenin, bir olayın alaylı, insanı güldürecek ve düşündürecek bir biçimde zilmiş resmi” (Hançerlioğlu, 1992: 144) olarak tanımlanan karikatürlerin hemen bütün örnekleri üstünlük kuramı içerisinde değerlendirilebilir.

Yalnızca fiziksel izlenimler karşısında değil, bir rakibe üstün gelmekle ya da onu rahatsız etmekle, insanın ani bir üstünlük elde edebildiği her durumda gülme isteği açıkça görülür (Koestler, 1997: 40). Bu zimde de

birey rakip olarak gördüğü korona virüse karşı üstünlük gösterme gayretindedir. Salgın döneminde Türkiye’de pek çok sosyal medya kullanıcısı ve haber siteleri tarafından paylaşılan bu çizimde gülünç olan aşırılıkla sağlanmıştır. İlacın etkisini belirleyen şey dozudur. Gerekli miktar şifa sağlarken, fazla miktarda ilaç zehirlenmeye neden olur. Şifa amaçlı kullanılan bu geleneksel tedavi malzemelerinin gözlerden damlatılacak kadar abartılması gülme eylemini doğurur. Kişinin çılgınlığa varan hareketlerine karşı aile bireylerinin bakışları mizahın bir diğer kısmıdır. Ayrıca alınan tedbirlere ve daha faydalı olur sanılarak kullanılan yüksek dozlara rağmen virüs gülererek pencereden bakmaktadır.

Morreall, ciddi görülen bir yapının mizaha nasıl dönüştüğünü anlatırken daha çok uyumsuzluk üzerinde durmuş ve bu uyumsuzlukları çeşitli başlıklar altında incelemiştir. Morreall’in “bilgisizlik ya da cahillik” diye sınıflandırdığı (Güvenç, 2011) mizahı ortaya çıkaran yön geleneksel sağaltma karikatüründe kendisinin gösterir. Salgının ilk duyulduğu andan itibaren korunma ve arınma amacıyla geleneksel tıbbı başvuran halk bunu bilinçsizce yapar. Dünya Sağlık Örgütü’nün bazı bitkisel ilaçlar ve geleneksel tıbbın korona virüs belirtilerini hafiflettiğini kabul etmesine ancak bu maddelerin hastalığı önlediği ya da iyileştirdiğine dair hiçbir kanıt bulunmadığını belirtmesine rağmen soğan, sarımsak, sirke, zencefil, zerdeçal, limon, tarçın ile çeşitli otların kullanımı olağan şartlara oranla üst düzeye çıkar. Bu ürünlerin kullanımını öneren, destekleyen onlarca paylaşım yapılır. Bununla kalmaz, kolonya içen, Arap sabunu tüketen vatandaşların sosyal medyada ve televizyon programlarında haberleri yapılır. İşte bilgisizlikten doğan mizah kendisini burada gösterir. Geleneksel sağaltma yöntemleri faydalı olmasına rağmen her şeyin belirli bir dozda ve belirli bir yöntemle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aksi halde aşağıdaki karikatüre de yansıyan “çıldırılmış birey” gülmececi baş gösterir.

Görsel 2 (URL-18).

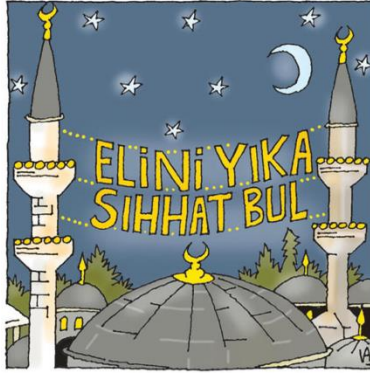
Halk arasında sirkenin mikrop ve bakteriyi yok ettiği, enfeksiyonlara karşı koruduğu ve bu amaçla tüketildiği, evlerin sirkeli su ile silindiği, sebze ve meyvelerin sirkeli suda bekletildiği herkesçe bilinmektedir. Korona virüsün yayılmaya başladığı dönemlerde de yukarıda söylediğimiz gibi sirke başlıca koruyuculardan biri olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, geleneksel sağaltma yöntemlerinin başat ürünü olarak görülen sirke korona virüse karşı önerilen ve “koca karı ilaçları” olarak bilinen geleneksel hekimliğin yanı sıra korona virüsü konulu şiiirlerde, karikatürlerde mizah unsuru olarak kendisine yer bulmuştur. Can Baytak tarafından çizilen aşağıdaki karikatürde bir mekânda oturan erkek ve kadın arasında geçen diyalog dikkate değerdir. Kadının, erkeğin ve garsonun maskeli olduğu bu karikatürde, erkeğin kadına söylediği “Birer sirkeli su daha alır mıyız?” sorusu alışılmış içeceklerin yerini “yeni normal” olan sirkeli suyun aldığı göstermektedir.

Görsel 3 (URL-19).

Latif Demirci tarafından çizilen ve sosyal medyada birçok kullanıcı tarafından paylaşılan aşağıdaki karikatürde bilinen bir unsurun dışına çıkılarak mizah oluşturulduğu görülmektedir. İfade değişimi gülmeceenin esas noktasını ortaya çıkarmış ve alışlagelmiş bozularak gülme eylemi gerçekleştirilmiştir. Ramazan ayında mahyalarda görmeye alıştığımız “Oruç tut, sıhhat bul” yazısı yerini “Elini yıka, sıhhat bul” yazısına bırakmıştır. Ramazan gelenekleri içerisinde sıralanan ve yalnızca ramazan ayında gerçekleştirilen mahya ışıklandırmaya güncel bir konu olan korona virüs yerleştirilmiştir. Bu sayede hem güldürme hem de virüse karşı alınabilecek en önemli tedbir hatırlatılarak daha önce söylediğimiz gibi toplumu eğitme amaçlanmıştır. Korona virüse karşı alınan önlemlerin en önemlilerinde olan “sık sık el yıkamak” gelenek ve mizah ile harmanlanmıştır. Mizah, yaşanan olaylardan yola çıkarak bugünü bazen doğrudan bazen de dolaylı bir şekilde sunan, yorumlayan, olayların farklı yanlarını gözler önüne sererek geleceğe ışık tutan bir türdür (Çetinkaya, 2006: 4). Bundan dolayı

incelediğimiz her bir ürün gelecek yıllarda içerisinde bulunduğumuz dönemi, bugünü sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik gibi pek çok açıdan yansıtacak, yeni araştırmalara ışık tutacaktır.

Görsel 4 (URL-20).

Panik halinde, kaygının seviyesinin artış göstermesinin yanı sıra durumlar ve olaylar karşısında gülerek tepki vermek de son derece normaldir. Mizah yalnızca mutluluk, neşe, hoşça gitme, şaşkınlığın değil, aynı zamanda, bastırılan korku, endişe, tedirginlik, kaygı vb. duyguların dışı vuruşu olarak da belirebilmekte ve bu yönüyle “gerilimi azaltma” işlevini de yerine getirebilmektedir (Keskin, 2020: 508-509). Salgın döneminde panik halinin, gerilimin en yüksek seviyeye ulaştığı dönemler sokağa çıkma yasaklarının başladığı dönem dönem belirli şehirlerde, dönem dönem ülkenin tamamında büyük, küçük, işçi, memur, kadın, erkek ayırt etmeden herkesin evlerine kapandığı günlerdir. Bu günlerin hemen öncesinde yaşanan kargaşa hali, okuduğumuz ve izlediğimiz haberler paniğin ne kadar yüksek seviyelere çıktığını göstermektedir. Ancak en gergin zamanlarda da mizahtan faydalanılarak korona virüsüne karşı üstünlük sağlanmış, bireylerin gerginliği azaltılmıştır.

Görsel 5 (URL-21).

Yukarıdaki örnekte de “2. Yunus Emre” başlığı altında tekke-tasavvuf edebiyatının en güçlü temsilcilerinden Yunus Emre’nin “Beni bende demen, ben bende değilim/Bir ben vardır bende, benden içeri” dizelerine karşılık “İşte o da bir müddet çıkmasın dışarı!” cevabı âşık şiirinden hareketle hem gülmece sağlanmış hem de alınması gereken tedbirden söz edilmiştir.

Sonuç

Âşıklık geleneğinin en uzun, en kapsamlı manzum türlerinden biri olan destanlarda da yer alan salgın konusunun günümüzde büyük oranda âşıkların dizelerinden sıyrılarak hızlı dünyanın hızlı ürünlerinden olan sosyal medya paylaşımlarında anlatıldığı görülmüştür. Gelenek içerisinde âşıklar tarafından aktarılan etkili olayların çağımızda Facebook, Instagram, Twitter gibi mecralarda kısa şiirlerle, fıkralarla, karikatürlerle anlatıldığı, hiciv ve mizah için yeni icra ortamları sayılabilecek sosyal medyanın seçildiği dikkat çekmektedir. Bu durum âşıklık geleneğinin zayıflaması, sosyal ihtiyaçların değişmesi, hızlı değişen dünya karşısında düşüncelerin etkili ve çabuk bir şekilde ifade edilme çabası neden olarak gösterilebilmektedir.

Toplumun değerlerine, kabullere, sosyal ve siyasal hadiselerle bağlı olarak mizahın kullanımı her dönemde değişmiştir. Ancak ne biçimde ve ne konuda olursa olsun toplumun içerisinde doğan mizah, genelde toplumun özelde ise bireyin yansımasıdır. Eğitimlerin, toplantıların, görüşmelerin hatta halk bilimi penceresinden bakıldığında masal anlatmalarının, âşık atışmalarının, bayramlaşmaların, dini ve geleneksel şenliklerin, kutlamalarının dijital dönüşümü salgın döneminde mizah da dijital bir ortam olan sosyal medyaya taşınmış ve bu mizahi ürünlerde konu toplumun tamamını ilgilendiren korona virüsü olarak seçilmiştir.

Türkiye’de salgının görülmeye başlandığı 2020 Mart ayından itibaren sosyal medyada paylaşılan mizahi şiirlerde, fıkralarda, karikatürlerde kendini yüceltmeye, korkusuzluğa varan üstünlük güdüsünün hâkim olduğu görülmüştür. Korona virüs konulu bu ürünlerde düşüncesizliğe hatta kimi zaman cahilliğe varan eylemlerde bulunan bireyler eleştirilmiş, küçük görülerek aşağılanmıştır. Aşağılama eyleminin köylülerimiz, komşularımız, arkadaşlarımız gibi bizden insanlara karşı yapılmasının altında alay ederek doğruyu gösterme, eğitime gayreti olması dikkat çekicidir. Böylece birey ve toplum komik duruma düşürülerek, yanlışlar gün yüzüne çıkarılarak farkındalık oluşturulmuştur.

Virüsün neden olduğu zor şartlar altında, yaşanan olumsuz durumlarda, tüm kısıtlamalar ve acı haberler arasında yapılan mizah, bireyin kendisini daha güçlü, rakibi ise daha zayıf görme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Salgının ilk günlerinden itibaren sosyal medyada paylaşılan mizahi ürünlerin arka planında virüse karşı üstün hissetme, stresi mizah ile azaltma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bakımdan çalışmada incelediğimiz şiiirlerin, fıkraların tamamı üstünlük kuramının içerisinde değerlendirilmiştir. Paylaşılan karikatürlerde ise geleneksel izlerin yer aldığına dikkat çekilmiştir. Halk hekimliğinin temelinde yer alan ve “koca karı ilaçları” olarak bilinen sağaltma yöntemlerinin, Ramazan gelenekleri arasında sayılabilecek mahya ışıklarının korona virüs ile ilişkilendirilerek, gülmece yönü ön plana çıkarılıp paylaşıldığı görülmüştür. Teknolojinin gelişmesi, iletişimin hız kazanması, bireyselliğin ön plana çıkması gibi nedenlerden dolayı hız kazanan sosyal medya, halk bilimi ürünlerinin yeni icra ortamı haline gelmiştir. Geleneksel ürünlerin güncel konularla yeni bir ortam olan sosyal medyada sunulduğu çalışmada açıkça görülmektedir.

Kaynakça

- Akay, Aydın Sefa (2006). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Tarih Araştırmalarında Kaynak Olma Özelliği”. *Milli Folklor*, 70: 38-58.
- Bayraktar, Zülfikar (2012). “Nasreddin Hoca ve Timur Konulu Fıkraların Gülmede Üstünlük Kuramı Açısından Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1/1: 265-274.
- Bergson, Henri (2006). *Gülme, Komiğin Anlamı Üzerine Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bronner, Simon J. (2009). “Digitizing and Virtualizing Folklore”. *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World*. (Ed. Trevor J. Blank). Utah: Utah State University Press, 21-66.
- Çetinkaya, Gülnaz (2006). *Gırgır Dergisinin Türk Halkbilimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Feinberg, Leonard (2014). “Mizahın Sırrı”. (Çev. Ali Çelik-F. Gül Koçsoy). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-2*. (Haz. Öcal Oğuz-Selcan Gürçayır Teke). Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 279-288.

- Gökşen, Cengiz (2002). *Temel Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneri, Canan (2008). *Sanat Alanı Olarak Mizah: Sanat, Mizah, Karikatür İlişkisi ve Türkiye'den Üç Örnek*. Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güvenç, Ahmet Özgür (2011). "Dede Korkut Edebiyatı'nda Mizah". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 46: 157-180.
- Hançerlioğlu, Orhan (1992). *Türk Dili Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keskin, Ahmet (2020). "Elektronik Kültür Ortamında Paylaşılan Koronavirüs (Covid-19) Şiirlerinin Folklorun ve Mizahın Protesto İşlevi Bağlamında Kültürebilimsel Analizi". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13/30: 502-536.
- Koestler, Arthur (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*. (Çev. Sevinç Kabakçioğlu, Özcan Kabakçioğlu). İstanbul: İris Yayıncılık.
- Morreall, John (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. (Çev. Kubilay Aysevener, Şenay Soyer). İstanbul: İris Yayıncılık.
- Ong, Walter J. (2010). *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü'nün Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Kitap.
- Öğüt Eker, Gülin (2009). *İnsan Kültür Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öngören, Ferit (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi 1923-1983*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özdemir, Nebi (2008). *Medya Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Türkmen, Fikret (1989). "Nasreddin Hoca Fıkralarında Söz ve Hareket Komedi-Hoca'ya Ait Fıkraların Ayırt Edilmesi İçin Bir Metot Denemesi". *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 15-17 Mayıs 1989)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 361-368.
- Yardımcı, İsmail (2010). "Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2: 1-41.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: <https://www.facebook.com/KomediMedya/photos/a.162945149-0642573/2500319223555791/> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-2: <https://www.facebook.com/karizmaturler/photos/a.112597520-229816/179074393582128/> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-3: <https://twitter.com/canimmbenimm3/status/123276010786964-6849> (Erişim tarihi: 05.07.2020).

- URL-4: <https://www.facebook.com/photo?fbid=192166418867011&set=pcb.192167805533539> (Erişim tarihi: 05.07.2020)
- URL-5: <https://twitter.com/acimiyorsan/status/1235926683707830272> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-6: <https://www.facebook.com/karikaturu/photos/a.357085154355054/2994369433959933> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-7: <https://www.facebook.com/photo?fbid=567398414124801&set=a.118714132326567> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-8: <https://asametdurna.blogspot.com/2020/06/karantina-gunleri-siiri.html?m=1> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-9: <https://twitter.com/Furkanjrdn/status/1237524319309164544> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-10: <https://twitter.com/makinist007/status/1232717946071474176u> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-11: https://twitter.com/lelou_lamperou/status/1232717948214808578 (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-12: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=663283201093938&id=100022367928403 (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-13: <https://twitter.com/Dasfeodal/status/1232714152633864197> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-14: <https://www.facebook.com/photo?fbid=2869367876486743&set=pcb.2869369336486597> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-15: <https://www.facebook.com/ardabaskan/posts/10156928892797364> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-16: <http://www.iskenderungazetesi.com/fikralardan-bir-demet/> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-17: <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801/10> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-18: <https://www.instagram.com/p/B9vicDkFZZu/> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-19: <https://www.instagram.com/p/B8CO1ebBLfS/> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-20: <https://www.facebook.com/photo?fbid=4377706995634457&set=a.609121832493011> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- URL-21: https://www.facebook.com/Tiphukuksaglik/photos/_ (Erişim tarihi: 05.07.2020).